

## УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

**Біленька Л.В.**

*студентка,*

*Житомирський державний університет імені Івана Франка*

### **ЖІНОЧІ ІСТОРІЇ ПРО ВІЙНУ (ЗА РОМАНАМИ ГАСЬКИ ШИЯН «ЗА СПИНОЮ» ТА ТАМАРИ ГОРІХИ ЗЕРНЯ «ДОЦЯ»)**

Реалії сучасної України повернули мілітарну тематику в українську художню літературу. Маємо низку книжок про війну (Євген Положий «Лловайськ», Василь Шкляр «Чорне сонце», Сергій Жадан «Інтернат» та інші). У запропонованому дослідженні зосередимо увагу на романах «За спиною» Гаськи Шиян та «Доця» Тамари Горіха Зерня, у яких презентовано жіночу рецепцію війни. Зауважимо, що тексти письменниць вже ставали об'єктами наукових та критичних студій Ніни Герасименко («По той бік війни: про що наважилася говорити Гаська Шиян у романі «За спиною»), Оксани Забужко («У війни – жіноче обличчя»), Олега Коцарева («Доця»: пригодницький роман про війну, який «проситься» в серіал»), Ганни Улюри («Доця»: Коли жінка убиває»).

Війна на Сході ставить перед вибором не лише чоловіків, але й жінок. І не кожна з них погоджується із загальноприйнятим сценарієм та приймає роль жінки, яка чекає на свого чоловіка в тилу. Так сталося і з головними героїнями Гаськи Шиян та Тамари Горіха Зерня. Романи «За спиною» та «Доця» торкаються багатьох болючих і потрібних для обговорення у наших реаліях тем, як-от: військовий і моральний обов'язок, стереотипи суспільства, відчуття безпеки в сучасному світі, патріотизм, націоналізм, ставлення до переселенців, двомовність, порівняння культур і зрештою роль жінки, її сексуальності та її прав і свобод.

«За спиною» Гаськи Шиян – це щось інше, ніж все, що написано попередньо про війну та національну ідентичність українців.

Тут немає пафосу самопожертви, звеличення подвигу та обов'язковості патріотизму. Натомість, тут егоїзм, провина й бажання відокремитись від жаху війни. Це роман про потужний емоційний та критично відвертий світ, який не помічасмо, мешкаючи у ньому. А ще про непереборне бажання йти своєю дорогою, а не тим шляхом, який очікують друзі, знайомі, родичі, колеги та сім'я. «За спиною» – це роман про щемке, табуйоване та заангажоване.

Сама проти цілого світу. Марта є збірним образом, це певним чином сформований портрет усього покоління: сильна й незалежна, та водночас загублена й розбита. Головна героїня, самодостатня міленіалка, яка всього досягла сама. Внутрішню порожнечу через втрачене дитинство вона компенсує благами сучасної цивілізації. Марта не є палкою бунтаркою, однак у неї всередині триває постійне протистояння конформістського мислення і буденного світогляду. Внутрішній конфлікт змушує задуматись над тим, чи злитися їй з усіма, щоб зайвий раз не виділятися, чи торувати свою дорогу самостійно.

Коханий Марти вирішує піти в АТО. Він так вирішує для себе чи за них обох, чи заради когось іншого? Чи має жінка право бути проти? Чи вона має поступитися жіночим егоїзмом, позбавленим протокольного співчуття, та мовчки стати за спиною героя й чекати? Марта спробувала. Дівчина залишається одна: вона напивається в барі, блює, прокидається вдома з головним болем, не йде на роботу, їсть маринований імбир просто з банки, валяється цілий день у ліжку.

Але, можливо, це стрес, а не байдужість? Хто знає, як саме має поводитися жінка за спиною мужнього воїна, який обрав війну? Чи має вона право ходити в клуби? Чи її доля тепер – сумувати й підтримувати його? А ревнувати вона може? Це наша реальність, заплутана й болюча. Із часом Марта вибирається із цього стану – починає спілкуватися з волонтерками, збирає для Макса необхідні речі, розвозить новорічні подарунки дітям військових та переселенців.

Гаська Шиян видозмінює стереотипні бачення суспільства на роль жінки, які домінують у сучасному світі. Марта знаходиться у стані постійних емоційних коливань. Вона досягнула матеріального благополуччя, але відчуває провину за все: за те, що живе краще за інших, за те, що має де жити, за те, що не задумується над цінами в

магазині і зрештою за те, що заробляє більше за Макса. Соціальний тиск посилюється після мобілізації хлопця: «Ох, навіщо мені цей чужий біль? Це проектування на себе, якого не уникнеш? За що ти мене у це втягнув?» [5, с. 62].

Марта – розгублена жінка, яка не розуміє, чому в її життя прийшла війна, вона не хоче бути героїнею. Дівчина сприймає цей світ, як уміє – прямо, чесно, не декоруючи його розтиражованими цінностями. Вона намагається прийняти свій новий статус. Вдивляється в те середовище, що було «до» і стало «після». Природа героїзму – страшна, особливо коли дивитися на неї очима дружини, матері, дитини. Ця книга показує буття-за-спиною по різні боки: як воно бути за спиною героїв і кого (або що) тими спинами герої прикривають.

Сила образу головної героїні в тому, що вона жива. Так, не всі її вчинки будуть схвалені читачами. Вона не постає ані романтизованим борцем за майбутню долю своєї країни, ані пригнобленою жінкою. Не кидається патріотичними гаслами, але хоче, аби її співвітчизникам жилося краще.

Натомість Доця з роману Тамари Горіха Зерня – жінка-борчиня, волонтерка, зіткана з відчайдушною мужністю. Хоча, певно, мужність і відчуття необхідності того волонтерства допомогли їй не втратити здоровий глузд. Доця постає спочатку звичайним спостерігачем ситуації на Донбасі, але настає момент, коли кожна адекватна людина розуміє, що вона не може більше бути просто спостерігачем, що їй потрібно втрутитися, діяти. У ситуації критичної напруги раптом вивільняється та сила, яка була заблокована, і про яку ніхто навіть не здогадувався.

Непричесаний та недружелюбний, розпечений степовим сонцем Донецьк стає домом головної героїні. Тим, який не покинеш, тим, за який битимешся і вбиватимеш. Момент на лезі ножа – самоідентичність Доці, прийняття себе. Головна героїня, з безформної, безгрудої, побитої життям дівчинки, перетворюється на воїна. Жінка-воїн на ім'я Доця, яка вперто «пре», як танк, і перегризе горлянку всім, хто стане на її шляху.

Доця – персонаж покоління, це збірний образ усього волонтерського руху. Всі її дії та вчинки – результат доцільно продуманих, часом інстинктивно-рефлексивних ідей, бажань,

керованих почуттям власної гідності та відповідальності за своїх. Свої ж – це насамперед друзі, родичі і, безумовно, українські вояки, які відстоюють інтереси держави на її ж території, тому не дивно, що своїх героїня намагається підтримати й захистити навіть ціною власного життя.

Змінюються люди й все довкола. Без патріотичного пафосу й безпідставних звинувачень, але з «відкритими очима», впевненістю у власних переконаннях і вірою у відновлення справедливості. Головну героїню вражає тотальна байдужість і непричетність суспільства до ситуації, яка відбувається тут і зараз. У момент, коли місто увійшло в стадію агонії, розкриваються істинні цінності людей: для когось важливо сходити на побачення, комусь – переглянути футбольний матч, а хтось безтурботно вечеряє у місцевій забігайлівці. Для Доці простір перетворюється у «величезного неповороткого звіра», якому «щойно впорснули отруту прямо у спинний мозок, і тіло звіра вже відмирає» [1, с. 65].

Олег Коцарев зауважує, що «входження у війну Тамара Горіха Зерня описує вельми детально. Як місто змінюється спершу непомітно, потім щораз безповоротніше. Як гинуть люди, будинки і цілі райони, змінюються побутові звички, починає квітнути мародерство і безжальність. Як у порожнечу «вливається» інша держава, російські окупанти. Як багато місцевих мешканців їх приймають і погоджуються з їхнім пануванням – хтось зі щирих переконань, а хтось, щоб вціліти» [3].

На думку головної героїні, надія залишається лише на майбутнє, що яскраво оприявлено останніми сторінками роману. Але для того, щоб це майбутнє настало, потрібно боротися, йти напролом і до останнього. Для головної героїні ця боротьба набуває особливих жіночих рис: вона підтримує, захищає, витягує з того світу молитвою. Доця втрачає, переживає шок, опиняється у таких ситуаціях, звідки не вибираються живим, але продовжує жити. Парадоксально, але саме смерть є рушійною силою, яка змушує головну героїню поділити своє життя на «до війни» та «після». Але попри біль і жах, залишається надія, навіть коли втрачаєш усе. Ця книга не про подвиги й навіть не про АТО, але про любов, жертвність і безкорисливість. Про смерть і

воскресіння. Про жіночу силу – ту, що від скіфських баб та прадавніх відунок.

Отже, дві жіночі рецепції, два романи про війну, дві героїні, два різні світи. Романи «За спиною» та «Доця» – це й проникливе спостереження за українським суспільством, і намагання зрозуміти жінок, які чекають чоловіків із війни. Це яскрава ілюстрація того, що війна торкнеться кожного. Але ми самі обираємо, як вчинити краще: дивитися війні прямо в очі й відкрито боротися, чи дочекатися моменту, коли вона сама за тобою прийде й в будь-якому разі змінить твоє життя.

### **Список використаних джерел:**

1. Горіха Зерня Тамара. Доця. Київ : Вид-во «Білка», 2019. 285 с.
2. Забужко О. У війни – жіноче обличчя. URL: <https://www.dw.com/uk/оксана-забужко-у-війни-жіноче-обличчя/a-49571247> (дата звернення: 10.12.2021).
3. Коцарев О. «Доця»: пригодницький роман про війну, який «проситься» в серіал. URL: [https://texty.org.ua/articles/99927/Doca\\_prygodnyckyj\\_roman\\_pro\\_vijnu\\_jakuj\\_prosytsya-99927](https://texty.org.ua/articles/99927/Doca_prygodnyckyj_roman_pro_vijnu_jakuj_prosytsya-99927) (дата звернення: 10.12.2021).
4. Улюра Г. «Доця»: Коли жінка убиває. URL: [https://ukr.lb.ua/culture/2019/10/03/438650\\_dotsya\\_koli\\_zhinka\\_ubivaie.html](https://ukr.lb.ua/culture/2019/10/03/438650_dotsya_koli_zhinka_ubivaie.html) (дата звернення: 10.12.2021).
5. Шиян Гаська. За спиною. Харків : Вид-во «Ранок»: Фабула, 2019. 352 с.